

Hemarbete – en sektor som sysselsätter miljontals arbetstagare i det dolda

Röda Korsets Folkhögskola
Rättvis handel
Slutrapport
Våren 2010
Hanna Edensten
Jennifer Engström
Michaela Södergård
Ylva Hagelback

Innehållsförteckning

1. Syfte & frågeställning
2. Metod
  - 2.1 Angående terminologin
3. Hemarbete
  - 3.1 En kvinnodominerad sektor
  - 3.2 Piece-rate workers vs. independent workers
  - 3.3 Sammanfattning
4. Internationella organisationer, initiativ och NGO´ s
  - 4.1 ILO C177
  - 4.2 Home Net Sri Lanka (HNSL)
  - 4.3 Rättvis handel – WFTO
  - 4.4 Siyath Foundation
  - 4.5 Sarvodaya
  - 4.6 Shoba Display Gallery
5. Problematik
  - 5.1 Marknadstillträde
  - 5.2 Traditionella kastsystem och utveckling
  - 5.3 Finansiellt kapital
  - 5.4 Socialt skyddsnät
6. Möjligheter
7. Slutsats
8. Källförteckning
  - 8.1 Intervjuer
  - 8.2 Skriftlig information

Inledning

Som en del av studierna i distanskursen Rättvis handel vid Röda Korsets Folkhögskola har vi besökt Sri Lanka för att titta närmare på vilka effekter rättvis handel har för producenterna i syd. Vår grupp valde att under studieresan besöka hemarbetare inom hantverkssektorn på Sri Lanka och titta närmare på den situation de befinner sig i. Under fältstudierna besökte vi några WFTO–anslutna (World Fair Trade Organization) organisationer och deras medlemmar för att se hur de jobbar med problematiken kring hemarbete och för att se hur hemarbetarnas vardag ser ut.

1. Syfte & frågeställning

Syftet med vår studie är att åskådliggöra hemarbetarnas utsatta situation. Vår frågeställning lyder enligt följande: Hur ser problematiken ut kring hemarbete? Vilka lokala, regionala och internationella initiativ har tagits för att förbättra hemarbetarnas situation?

2. Metod

Basen för vår studie utgörs huvudsakligen av intervjuer med hemarbetare inom hantverkssektorn på Sri Lanka. Under fältstudien besökte vi även några organisationer som jobbar med hemarbetare på Sri Lanka. Nyckelpersonerna för dessa organisationer intervjuades för att få en så bra helhetsbild som möjligt om hur situationen ser ut inom denna sektor.

2.1 Angående terminologin

Termen hemarbetare eller hembaserad arbetstagare används i utvecklingsländerna för den grupp människor, främst kvinnor, som arbetar hemma oavsett om det gäller avlönad arbetskraft eller egenföretagare såsom exempelvis hantverkare. Medan termen i sin tur i industriländerna används för den grupp arbetstagare som utför ett visst arbetsskede i en produktionskedja för en arbetsgivare eller underleverantör. ILO använder sig av termen för att beskriva den grupp arbetstagare som arbetar hemma och är beroende av arbetsgivare eller andra mellanhänder. Det är med andra ord aningen förvirrande eftersom det inte finns någon klar definition på termen hemarbetare. I denna uppsats innefattar begreppet dock såväl anställd arbetskraft som egenföretagare.

3. Hemarbete

Internationella arbetsorganisationen (ILO) definierar i konventionen för hemarbete från år 1996 hemarbete som arbete utfört av en arbetstagare mot ersättning i det egna hemmet eller i en annan lokal efter eget val, dock inte på arbetsgivarens

arbetsplats. Arbetet ifråga resulterar i en av arbetsgivaren specificerad produkt eller tjänst (ILO C177). Det finns uppskattningsvis 300 miljoner hemarbetare i världen, men eftersom dessa arbetstagare ofta fungerar inom den informella ekonomin och saknar kontrakt är det svårt att veta det exakta antalet.¹

Hemarbete betraktas ofta som en gammaldags och utdöende form av arbete och förknippas med tiden kring industriella revolutionens början. Denna form av arbete är i själva verket en viktig och växande del inom den globala ekonomin. Hemarbete finns i alla typer av ekonomier, från moderna till traditionella, från storstäderna till långt ut på landsbygden. I dagens läge innefattar hemarbete allt från traditionellt arbete såsom spinning och vävning till moderna uppgifter förknippat med IT och telekommunikation. Hemarbete fortsätter att dominera inom många industrier, t.ex. när det kommer till sortering, rengöring och märkning. Hemarbete spelar också en viktig roll inom kläd- och textilindustrin.

Även fast det finns en hel del välutbildade hemarbetare, framför allt inom informationsteknologin, så är de flesta hemarbetare så kallad lågutbildad arbetskraft (low skilled labour). Hemarbete är så gott som alltid informellt i den mening att det sker utanför de formella systemen för arbete eller social reglering. Det är sällan frågan om ett regelbundet arbete och hemarbetare saknar vanligtvis rättigheter såsom minimilön, social trygghet och pension. Hemarbetare är tvungna att arbeta för att överleva. När de sedan blir sjuka eller gamla får de ingen inkomst överhuvudtaget. Denna form av arbetskraft tas sällan med i officiell statistik och saknar möjlighet att ansluta sig till fackföreningar. Många utvecklingsländer saknar visserligen helt system för sociala förmåner för arbetstagare, men anställd arbetskraft skyddas dock av olika lagar, som inte tillämpas på hemarbetarna. Även om de i praktiken omfattas av lagarna så har de flesta varken kunskap eller möjlighet att kunna tillgodose sig med dessa rättigheter.

Det är mer en regel än ett undantag att hemarbetare globalt sett har en lägre inkomst än övriga arbetstagare. Enligt en studie som Self Employed Workers Association Academy gjort i Indien så har 85 procent av hemarbetarna en lön som ligger 50 procent under fattigdomsgränsen. Motsvarande undersökning i Sydafrika visar att 65 procent av de hemarbetande kvinnorna har en lön som ligger under fattigdomsgränsen. I Australien jobbar en hemarbetare i snitt 12–18 timmar om dygnet, men tjänar endast 1/3 av en normallön.²

Arbetsförhållandena för hemarbetare är ofta undermåliga. Som namnet antyder så utför hemarbetare sitt arbete i hemmet. Eftersom en majoritet av hemarbetarna är fattiga, har de flesta ett väldigt begränsat utrymme. Förutom utrymmesbrist

---

¹ HomeNet, the International Network for Homebased Workers

² R. Jhabvala & J. Tate, 1996, s.8–9

arbetsmiljön ofta undermålig, bl.a. när det gäller ljus och arbetsytor. Dessutom lever många hemarbetare ofta under hot av yttre omständigheter, såsom oroligheter och risk för stöld.

3.1 En kvinnodominerad sektor

Hemarbete utförs huvudsakligen i hemmet eller i närheten av hemmet. Miljontals kvinnor runtom i världen är sysselsatta inom denna sektor för att få ett tillägg till familjens levebröd samtidigt som de tar hand om barnen eller utför jordbrukssysslor. I många fall fungerar mannen som huvudförsörjare och är sysselsatt inom exempelvis jordbruks- eller fiskesektorn, medan kvinnans huvuduppgift är att sköta om barn och hushåll samtidigt som hon är tvungen att idka någon form av hemarbete för att dryga ut kassan.

Stor del av hemarbetet utförs för hand, även om en del av hemarbetarna använder sig av teknisk utrustning till exempel symaskiner. Hemarbete innefattar inte hushållssysslor, städning eller barnskötsel i andra människors hem eller motsvarande oavlönat arbete i eget hem.³

Kvinnor är överrepresenterade inom denna sektor i såväl industriländerna som utvecklingsländerna. Immigranter och etniska minoriteter är två andra grupper vars andel är hög inom denna sektor. Enligt ILO utförs hemarbete nästan per definition av kvinnor, vilket kan vara en av orsakerna till att hemarbete förväxlas med hushållsarbete. Osynligheten hos hembaserade arbetstagare är direkt relaterat till den traditionella isoleringen av kvinnan i många kulturer. Många av dessa kvinnor uppfattar sig i själva verket som arbetslösa eller hemmafruar trots att de spenderar 14–16 timmar i dygnet med att tjäna ihop en del av familjens levebröd. De utför sina arbetsuppgifter med minimal kontakt med omvärlden, ofta utan desto mer vetskap om den produktionskedja som de utgör en del av.⁴

En allmän uppfattning bland hemarbetarna i utvecklingsländerna är att de behöver mer arbete. Trots att många av dem redan jobbar 16 timmar om dygnet är mer arbete den enda lösningen för att bekämpa fattigdomen. Denna uppfattning spelar rakt i händerna på entreprenörer och mellanhänder som utnyttjar hemarbetarnas utsatthet. Ett första steg för att motverka detta vore att få kvinnorna att ändra sin självbild och få dem att uppfatta sig som arbetstagare i precis lika höga grad som männen, fäderna och sönerna.

---

³ www.homeworkersww.org.uk

⁴ R. Jhabvala & J. Tate, 1996, s. 4

3.2 Piece-rate workers vs. independent workers

Det finns två former av hemarbete, s.k. piece-rate workers och independent workers. Piece-rate workers får sitt material från arbetsgivaren och färdigställer sedan produkten i hemmet och levererar den färdiga produkten till arbetsgivaren. Arbetstagaren har mycket sällan själv kontakt med den marknad som den producerar för. Ofta är dock det material som fås från arbetsgivaren ofullständigt och komponenter saknas. De flesta arbetstagare är även tvungna att själva skaffa de verktyg och maskiner som behövs för produktionen. Omkostnaderna för verktyg, underhåll, elektricitet m.m. gör att arbetstagaren lämnar med väldigt lite pengar i handen. Den andra typen av hemarbetare, dvs. den självständiga arbetaren kommer ofta i direkt kontakt med marknaden, köper eget material och säljer sedan den färdiga produkten. När det gäller lön och arbetsvillkor är situationen sällan bättre än för den anställda hemarbetaren. Konkurrensen är stor från större företag och den småskaliga hemarbetaren har sällan möjlighet till lån med rimliga räntor. Av denna orsak är de tvungna att köpa material i små kvantiteter, vilket höjer priserna och ofta är det svårt att få tillträde till marknaden, vilket gör att de blir beroende av mellanhänder. Skillnaden mellan en beroende anställd hemarbetare och en oberoende hemarbetare som utför arbetet i egen regi tenderar i slutändan vara obetydlig.⁵

3.3 Sammanfattning

VAD ÄR HEMARBETE?

- Ofta lågavlönat och oregelbundet arbete
- Utförs vanligtvis av kvinnor i det egna hemmet
- Utförs ofta för hand

VAD ÄR INTE HEMARBETE?

- Hushållssysslor
- Städning
- Matlagning
- Barnskötsel

VILKEN TYP AV ARBETE UTFÖR HEMARBETARE?

- Olika former av manuellt arbete
- Hantverk, t.ex. broderi och vävning
- Bearbetning av naturprodukter, t.ex. skalning av nötter, Tillverkning av rep
- Industriellt arbete, t.ex. tillverkning av läderskor, textilier
- Ordbehandling eller inmatning av data

---

⁵ R. Jhabvala & J. Tate, 1996, s.6-7

4. Internationella organisationer, initiativ och NGO´ s

Den kontinuerliga ökningen av antalet hemarbetare globalt sett i kombination med den osäkerhet och diskrimination som dessa kvinnor möter i sitt arbete har resulterat i att många internationella organisationer och icke-statliga organisationer (NGO´ s) i olika delar av världen i dagens läge arbetar för att förbättra deras situation. Exempel på sådana sammanslutningar är Self Employed Women´ s Union i Indien (SEWA), Self Employed Women´ s Union i Sydafrika (SEWU) och HomeNet South Asia. ILO har, som tidigare nämnts, även uppmärksammat denna utsatta grupp genom konventionen för hemarbetare från 1996.

4.1 ILO C177

Med tanke på den stora mängd hemarbetare som finns i världen lyfte ILO, International Labour Organization, 1996 vid ett möte i Genève frågan om hemarbeters utsatthet vad?– specificera till den internationella arenan. Arbetet utmynnade i konventionen ILO C177 som sätter fokus på hemarbeters situation. Den uppmärksammar de problem som finns med minimilön, arbetsförhållande, rätten till ersättning samt hälsa och säkerhet. Endast ett fåtal länder har ratificerat, då huvudsakligen länder i Europa (Albanien, Argentina, Bosnien–Hercegovina, Bulgarien, Finland, Irland och Nederländerna). Anledningen att länder med hög andel hemarbetare inte ratificerat ILO 177, är ofta att det också är problematiskt att leva upp till konventionen.

Avslutningsvis kan konstateras att många av de delar som ILO C177 innefattar återkommer som de huvudsakliga kriterierna inom WFTO. Detta kan ses som en indikation på att Fair Trade systemet vågar vara mer progressivt i sin syn på arbetarens rättigheter än vad beslutsfattarna är. Det är ett bra tecken att WFTO vågar sticka ut hakan och att de i sin kamp ansluter indirekt till officiellt mer erkända dokument.

4.2 Home Net Sri Lanka (HNSL)

År 2001 åkte två lankesiska NGO´ s till Katmandu för att medverka vid ett möte med avsikten att stärka hemarbeters rättigheter i den asiatiska regionen. Att jobba hemifrån är i regionen mycket vanligt och arbetarna står oftast utan eller med ytterst få rättigheter. Därför gick de asiatiska länderna samman för att höja sina röster gemensamt genom Home Net South Asia. Varje land har sedan en regional avdelning.

Den ena organisationen i den lankesiska delegationen som åkte till Katmandu var Center for Women Research (CENWOR). Den andra var Siyath Foundation. CENWOR utgörs av en skara akademiker från olika discipliner som studerar hur bl.a. hälsa, skola, infrastruktur med mera fungerar i landet både i praktiken och i teorin. De står

för en hel del teoretisk kunskap om landet och dess sociala variabler. Siyath Foundation jobbar dagligen med personer som arbetar inom denna sektor. Siyath Foundation representerar Sri Lanka inom nätverket (mer om Siyath senare i uppsatsen).

Sri Lanka har i dagens läge inte undertecknat ILO 177. De har inte något land i den asiatiska regionen. Anledningen är att den informella sektorn inte är organiserad och därför varken kan eller vet de vad de har rätt till. Då kan de inte heller göra sina röster hörda som de skulle behöva. Det är detta som HNSL försöker råda bot på genom att kartlägga situationen som hemarbetarna står inför. För om inte staten ser att det finns ett behov anser de inte heller att det finns en anledning att underteckna en bindande konvention.

HNSL har en ytterst tydlig strategi i sitt arbete. De arbetar på bred front med två huvudsakliga uppgifter. På det nationella planet startar de med att identifiera var hemarbetarna finns och vilken typ av arbete de utför. Sedan försöker de samla hemarbetarna genom att skapa en plattform där deras behov sätts i fokus. Detta görs genom exempelvis lokala workshops. På det internationella planet försöker man skapa en opinion så att Sri Lanka undertecknar ILO C177 som specifikt reglerar hemarbetares rättigheter. Ett problem på Sri Lanka har varit att hemarbetare bara har setts som en del av den informella ekonomin och därför har deras behov inte tagits på allvar.

HNSL har i sitt arbete sett att kvinnor varit kraftigt överrepresenterade och därför har de jobbat en hel del med att genom olika initiativ stärka deras sociala status. Home Net har en ytterst viktig roll att spela. Organisationens arbete kommer onekligen att påverka en stor del av befolkningen i hela Asien. Styrkan är att de jobbar på en bred front – allt från de hemarbetande gräsrotterna till ministrarna som har makten att förändra. Samtidigt är det bra att varje land har sina regionala representanter som känner till mest om sin hemma arena. I regionen skiljer förhållanden sig mellan länderna ibland åt och då krävs det lokal kunskap. Svagheten i dessa frågor är att det är ytterst problematiskt att få de som mest behöver det att organisera sig. Och finns det ingen som organiserar sig hur skall då makthavarna kunna veta vad den gruppen behöver. HNSL har på ett bra sätt lyckats att lokalisera var hemarbetarna finns i och vilka deras huvudsakliga behov är.

4.3 Rättvis handel – WFTO

Rättvis handel är ett nätverk av företag och organisationer som alla arbetar för att skapa möjligheter för marginaliserade, småskaliga producenter att förbättra sin levnads- och arbetssituation, samt en chans till ökat marknadstillträde genom ett samarbete mellan producenter, importörer, butiker och konsumenter. Det finns 300 medlemmar i 70 länder¹, som alla följer de tio internationella principer som är fastställda av World Fair Trade Organization, WFTO. Det är med andra ord inte en

certifiering av produkter och varför det inte finns en produktmärkning, utan det är ett nätverk av stora och små organisationer som eftersträvar att arbeta efter WFTO:s tio kriterier. Detta kontrolleras dels genom stickprover, där ca 5–10% av alla medlemmar kontrolleras varje år. Samt sakutlåtande från samarbets- och handelspartners, vilket innebär att medlemmar är skyldiga att rapportera till WFTO då de misstänker att kriterierna inte efterlevs av en annan medlemsorganisation. Samtliga medlemmar är också skyldiga att årligen lämna in en självvärderande rapport om deras verksamhet.

Funktionen av WFTO är att täcka upp de produktgrupper som med en mer komplicerad produktionskedja. En sådan produktgrupp är exempelvis hantverk med många olika komponenter som är svåra att spåra och följa upp. Därav är WFTO ett medlemskap för organisationer och inte en certifiering av produkterna.

WFTO:s kriterierna för Rättvis Handel/Fair Trade:

1. Skapa möjligheter för fattiga marginaliserade producenter genom att skapa marknadstillträde.
2. Öppenhet i organisationens struktur och i alla aktiviteter.
3. Kapacitetsbyggande – stöd till produktutveckling, export och marknadstillträde för producenter.
4. Informationsspridning av Rättvis handel.
5. Betala ett rättvistpris
6. Jämställdhet, ingen diskriminering och rätt till kollektiv organisering.
7. Goda arbetsförhållanden – hälsosam och säker miljö.
8. Inget utnyttjande av barn i enlighet med FN:s barnkonvention.
9. Miljö – aktivt verka för att göra verksamheter och produktion mer miljövänlig.
10. Långsiktiga handelsförbindelser som baseras på solidaritet, förtroende och ömsesidig respekt

I vår studie har vi besökt och samarbetat med två stycken producentorganisationer som är medlemmar i WFTO. Dessa är Sarvodaya och Siyath Foundation som båda verkar i Sri Lanka och har ett utbrett arbete bland hemarbetare i städerna och på landsbygden. En del av produkterna exporteras vidare till återförsäljare inom Rättvis handel, andra produkter ges ökade marknadsplatser på den lokala marknaden. I Sverige är Världsbutiker för rättvis handel, en kedja av butiker, som följer WFTO:s kriterier. De har försäljning av framförallt hantverk, men också textilier och livsmedel.

4.4 Siyath Foundation

Siyath Foundation bildades 1982 på södra Sri Lanka. Organisationen första projekt var att förbättra arbetsförhållandena och starta upp ett kollektiv för hemarbetare inom kokos- industrin. Producenterna kan tillsammans stå emot råvaruleverantörer och uppköpare som exploaterar och sätter dem i en svår ekonomisk situation. Siyath Foundation växte och fler samarbeten med producenter inom hantverk och jordbruk startade. År 2000 hade organisationen nått ut till över 3000 kvinnor, som bildat kollektiv och community based organisations. Siyath Foundation är en icke-statlig organisation som är registrerad hos regeringen i Sri Lanka som en välgörenhetsorganisation och ett företag.

Organisationen fick internationella bidrag efter tsunamin och arbetade med att återuppbygga hem, utbilda, generera inkomster samt hjälpa med att övervinna den sorg och chock som de överlevande upplevde.

2006 gick Siyath Foundation med i HomeNet South Asia. Genom HomeNet har Siyath Foundation inrättat ett nationellt nätverk av lokala organisationer som förespråkar ett större erkännande för hemarbetare och en högre grad av statligt stöd. På så sätt kan arbetstagarna höja sig över fattigdomsgränsen. Samma år, 2006, öppnade Siyath Foundation Sri Lankas första världsbutik, Silkroad.

Idag arbetar Siyath Foundation med att utveckla och genomföra en mängd olika projekt efter visionen jämlikhet för alla genom delaktighet, utbildning och ekonomisk utveckling. Siyath Foundation arbetar samtidigt för att öka medvetenheten om hemarbeters arbetsförhållanden och behov genom forskning, publikationer, seminarier och konferenser. Organisationen övervakar regeringens politik och försöker påverka lokala och nationella myndigheter att erkänna rättigheterna för hembaserade producenter. Organisationen baserar sitt arbete på internationella avtal såsom CEDAW (Convention to Eliminate Discrimination Against Women), ILO C177 (International Labour Organisation Convention on Home Working) och MDG (Millennium Development Goals). Siyath Foundation arbetar med att främja rättvis handel genom producent nätverk samt genom att framställa utbildningsmaterial och sprida information till andra icke-statliga organisationer och grupper.

4.5 Sarvodaya

Bitsåndsorganisationen Sarvodaya Shramadana grundades 1958 av Dr. A.T. Ariyaratne och är idag en av de största och äldsta organisationerna på Sri Lanka. Organisationen inspireras och genomsyras av Mahatma Gandhi och buddhistiska principer. Den största delen av deras verksamhet bedrivs som utvecklingsprojekt ungefär 15000 av Sri Lankas byar. De arbetar inte på individnivå, utan ifråga att skapa ett självförsörjande samhällen, men de uppnår detta genom att utgå från

individens egenskaper och möjligheter till att bidra till samhället. Shramadama betyder just "att dela arbete, kunskap, egenskap och tid".

Sarvodaya Shramadama har identifierat tio elementära mänskliga behov, som mycket av deras arbete går ut på att skapa. Dessa är ren miljö, rent vatten, kläder, näringsrik mat, boende, grundläggande sjukvård, utbildning, elektricitet. Saravodaya har varit medlemmar i WFTO sedan 1995, deras största export till Rättvis handels marknaden är träleksaker och flätade korgar. Hela 90% av exporten går till rättvis handels rörelsen. De svenska importören North & South har ett nära samarbete med Sarvodaya, men i övrigt går varor till Kanada, Danmark, Japan och Nederländerna. Däremot samarbetar Sarvodaya med hemarbetande producenter i byarna som de har sin huvudsakliga verksamhet, dessa producerar mest livsmedel vilket säljs till den lokala marknaden och är en del av arbetet att skapa självförsörjande samhällen.

4.6 Shoba Display Gallery

Shoba Display Gallery startades av två systrar år 2002. Anosha var stenograf och hennes syster hantverkare. Systemen reste till Colombo för att sälja sina varor och upplevde att hon fick ett väldigt dåligt pris för varan som sedan såldes vidare för ett högre pris. De beslöt sig för att göra något åt den hopplösa situation som hon och de flesta andra hantverkare lever i och öppnade en egen butik. Målet var att skapa en marknad för det traditionella hantverket, stödja kvinnorna och betala ett rättvist pris för produkterna. Försäljning började hemma i vardagsrummet hos systrarna i Galle men har nu utökats och blivit en butik. Huvudprodukterna är olika föremål gjorda i spets som dukar, kuddar och tunikor etc. Shoba satsar på att sälja till turister och exportera bl.a. till Storbritannien, Australien och Tyskland.

Trakterna kring Galle drabbades hårt av tsunamin år 2004. I samma veva började Shoba Display Gallery samarbeta med Power of Hands (välgörenhetsorganisation som startades av modedesignern Andrea Galer efter hennes besök på Sri Lanka strax efter tsunamin). Organisationen arbetar med kvinnor som tillverkar spets och syftet är att identifiera traditionellt hantverk och ge hantverkarna en varaktig inkomstkälla. De vill bevara det traditionella hantverket och samtidigt göra en insats för att hjälpa kvinnorna efter tsunamin. Galer strävar efter att skapa länkar till marknader där produkterna kan säljas till rimliga priser för att säkerställa en rättvis och bra lön för hantverkarna. Power of Hands arbetar med produktutveckling, marknadsföring och marknadstillträde till Europa samt material för tillverkning av spets. Kläderna har varit med i ett flertal BBC-produktioner, t.ex. Jane Eyre.

Det finns uppskattningsvis 600 knypplerskor på Sri Lanka, de flesta bor i de södra regionerna, särskilt runt Galle och kringliggande områden, såsom Weligama, Mirissa

och Tangalle. Konsten och skickligheten att tillverka spets har gått i arv från mor till dotter i många generationer. Shoba Display Gallery ger en bas där fyra knypplerskor arbetar varje dag i en ren och säker miljö. Varje måndag sker workshops för hemarbetare i området. Shoba Display Gallery samarbetar med cirka 68 hemarbetare bosatta i Galle-regionen som får betalt för det arbete de blir tilldelade. Andrea Galer har bidragit till att utforma huvudprodukterna och dessa säljs på hemsidan samt i samband med utställningar med spets.

Hantverkarna fick tidigare en lön som det var svårt att överleva på. Power of Hands kom överens tillsammans med lokala managers, att hantverkarna skulle få £2,50 per dag plus reseersättning. Mer kompetenta kvinnor som samtidigt utbildar andra kvinnor får mer betalt. Organisationen samarbetade med en erfaren hantverkare och tillsammans arbetade de fram en effektiv produktutveckling och tillverkade prover. Kostnadsberäkning av produkterna har också arbetats fram för att se till att hantverkarna får ett pris som täcker kostnaderna.

Power of Hands Foundation arbetar för att få etisk märkning på sina produkter för att öka konsumenternas medvetenhet om etiska affärsprinciper, särskilt i utvecklingsländer. Engagemanget i etisk handel går hand i hand med vad Power of Hands står för och alla de kriterier som krävs för att använda den etiska märkningen är uppfyllda. Anosha på Shoba Display Gallery är absolut intresserad av WFTO men anser att det skulle ta för mycket tid med all byråkrati och pappersarbete. Hellre en liten organisation som lyckas hjälpa några få, istället för att snabbt bli en stor organisation som blir ohanterlig. People´s Tree har varit intresserad av Shobas produkter men av samma anledning tackade Shoba Display Gallery nej till samarbetet. De arbetar även tillsammans med Trans Rural Trust som finansierat olika projekt. Finansiering sker t.o.m. utgången av år 2011. Efter det ska Shoba Gallery Display bli självförsörjande. Anosha påpekade många gånger att man i längden ej kan driva ett företag baserat på bistånd – Trade not Aid!

5. Problematik

Här följer den problematik som vi har uppmärksammat med hemarbete under våra fältstudier. Det är till största delen baserat på de besök vi har gjort hos hemarbetare och organisationer som arbetar efter rättvis handels principer. Det är den problematik som har framkommit genom historier som har berättats för oss och genom våra upplevelser. De problemområden som beskrivs för att belysa de dilemman som hemarbetande producenter tåmpas med generellt på Sri Lanka. Vi har valt att dela upp dem på fyra områden; marknadstillträde, traditionella kastsystem, finansiellt kapital och socialt skydds nät.

5.1 Marknadstillträde

Många hemarbetande producenter driver sin verksamhet i sitt hem, försäljningen av varorna är därför begränsad till den lokala marknaden i byn eller möjligtvis den närmsta staden. Vilket leder till en viss isolation och en del svårigheter som förklaras mer utförligt nedan.

De hemarbetande producenterna är då hänvisade till den lokala marknadsplatsen med sina produkter, vilket inte är helt oproblemiskt. Den är kantad av en obalanserad maktsituation i handelsrelationen mellan producent och lokala butiksägare. Produktutbudet är homogent, det finns alltså ett stort antal producenter med väldigt lika produkter. Vilket leder till att priset är den variabel som producenterna kan konkurrera med varandra sinsemellan för att få sina produkter sålda och betalt för sitt arbete, materialkostnader och verktyg. Det är med andra ord en stark köparens marknad, där återförsäljare och butiksägare har makten att pressa ner priserna så att de precis täcker produktionskostnaderna och i somliga fall inte ens det. En återkommande historia vara hur hemarbetande producenter tvingades ge ifrån sig till lokala uppköpare mot halva uppgjorda summan och ett löfte att få resterande efter att produkterna blivit sålda i butikerna. Det var däremot inte ovanligt att den andra betalningen uteblev helt och hållet vilket innebär stor osäkerhet och lämnar hemarbetare i en väldigt sårbar situation.⁶

---

⁶ Intervjuer: Indika de Costa – Siyath Foundation (*titel???*), S.H Ranjani – hemarbetande producent av myggnät och fisk på buk i Matara, Mässingproducent – *namn?? Ylva, har du kvar lappen?*

Under ett av våra besök befann vi oss mitt i Sri Lankas bergsområde, inte långt från en liten by som heter Kaduganawa Pass, där sju stycken familjer ägde en workshop tillsammans i vilken de producerade hantverk av mässing. Trots att de hade en stadig marknad för sina produkter hos de lokala återförsäljarna och butikägarna blir vinstmarginalerna och utvecklingsmöjligheterna väldigt små just för att det finns ett stort antal mässing hantverkare belägna i samma område kring byn Kaduganawa Pass. Följden blir att återförsäljarna kan pressa ner priserna till ca 4000 rps för en vas och sedan i butikerna inne i byn sälja vidare samma vas för runt 7000 rps.

Vänster: Del av mässing vas. Mitten: Verkstad för mässing hantverk, en bit utanför byn Kaduganawa Pass. Höger: I verkstaden, en hantverkarna slippar mässingen efter att gjutning.

5.2 Traditionella kastsystem och utveckling

Sri Lanka är präglad av mycket historia och tradition genom kastsystemet som fortfarande lever i hög grad kvar. Om du föds in i en familjs som i generationer tillverkat silversmycken, så kommer du också lära dig hantverket och bli smyckestillverkare. Detta bidrar till att flera generationer av gedigen kunskap hantverkstillverkning lever kvar, speciellt starkt är detta i byarna kring Kandy i de sydcentrala regionerna av landet. Vi besökte byn Menikhinna, där bor det 25 stycken familjer som alla tillverkar hantverk av samma råmaterial, i det här fallet jute. De väver mattor, väskor, pennskrin, korgar av jute och hade ett kontinuerligt samarbete, speciellt vid insamling av råmaterialet och vid inköp av råvaror som färg, tyg och tråd. Eftersom jute med rätt fiber kvalitet och långa trådar växer i steniga och bergiga områden, krävdes det att de gick 40 kilometer för att hitta rätt slags terräng och material.

Mr Karunathilake oh hans dotter, väver och färgar jute på gården utanför deras hem i Menikhinna.

Det är ett hantverk som har gått i arv från generation till en annan. I huset vi besöker bor Karunathilake, hans far, mor, fru och deras två barn. Barnen går i skolan, men vår kontaktperson Mr Vijith.B. Wijeyaratne från Siyath Foundation menar att även de kommer lära sig att utvinna jutefibrer, tvätta, färga, väva och sy samma hantverk med tiden. Troligtvis kommer de fortsätta i

samma spår som sina förfäder gjort i generationer. Trots att Karunathilake och hans fru arbetar 12–15 timmar om dygnet, varje dag, så vill de gärna jobba mer eftersom att den inkomsten inte är tillräcklig. Samtidigt som han påpekar att fördelarna med att jobba i sitt eget hem. Flexibiliteten; vilket gör att han kan gå och vila när det behövs, hämta barnen från skolan och laga mat. Att försörja sig på traditionellt hantverk är egentligen svårt oavsett vart i världen man verkar. Det en marknad som lätt blir mättad, eftersom att hantverk inte är en livsnödvändig vara, utan måste därav ses mer som lyxvara. Med samma takt som importen av betydligt billigare varor från utvecklingsländer med expanderande industrier som Kina, Vietnam och Indien ökar har också den nationella efterfrågan av hantverksvaror svalnat.⁷

Som på så många andra områden så märktes en tydlig lågkonjunktur och begränsad efterfrågan av som efterdyningar till finanskrisen överallt under våra besök. Många av hemarbetarnas största orderläggare var Sri Lankas första och enda världsbutik, Silk Road som drevs av Siyath Foundation. Tyvärr har världsbutiken nyligen tvingats lägga ned verksamheten på grund av finansiella svårigheter. En del av produkterna exporterades vidare, men även den volymen hade minskat de senaste åren. Effekterna kändes av bland de hemarbetande producenter vid de lokala centren. Längs kusten i södra Sri Lanka ligger tre stycken produktionscenter vars uppbyggnad finansierats av Siyath Foundation .

Vänster: Mrs Priyanthi, väver av gräs. Mitten: Center i Hikkaduwa, uppbyggt av Siyath Foundation efter tsunamin.
Höger: Mrs Nandini, mänger på centret.

Ett av dessa är precis utanför staden Hikkaduwa. Där möttes vi av tre kvinnor som tillverkade produkter av långa grästrådar. Vanligtvis är de sex kvinnor från närområdet som arbetar på centret men Nandani, som är manager på centret förklarar att beställningarna har sjunkit kraftigt. Tidigare gick hela 90 % av deras produktion till världsbutiken Silk Road. Nandani påpekar att det är en stor skillnad i att samarbeta med lokala uppköpare. På den lokala marknaden får de 400 rps för en väska, vilket ger vinstmarginaler på 25 rps, emedan inköpspriset för samma väska är 6–700 rps på Silk Road.

---

⁷ Intervju med Indika de Costa, Siyath Foundation.

Ett återkommande ämne för diskussion i gruppen har varit produktutveckling, alternativt avsaknaden av den, de har grundat sig i ett behov att hitta nya vägar och kontakter för att kanske hitta tillbaka till, men också ta sig utanför den nationella marknaden. För att möjliggöra export behövs utveckling av arbetsmetoder och produkter i design, funktion och kvalitet för att locka nya konsumenter och internationella kontakter. Det handlar om att anpassa produkter till färg och form, både praktiska och estetiska utformningar men att samtidigt bibehålla det traditionella hantverket, för det är det som utmärker produkterna och gör dem speciella.

5.3 Finansiellt kapital

En hörnsten för att sköta en finansiell verksamhet är kunskap i användning av likvida medel. Att efter betalning för sina varor, återinvestera i verksamheten för att kunna tillverka fler produkter till försäljning, och därmed uppnå ekonomisk självständighet. Vilket också Anosha som driver Shoba Display Gallery har upplevt, hon pratar om vikten att ha en grundläggande förståelse för pengaflödet. Att en del av vinsten från försäljningen måste gå till att inhandla nya material för att tillverka nya varor istället för direkt ner i hushållskassan för de mest marginaliserade producenterna. Stor del av deras arbete på Shoba Display Gallery går ut på att utbilda kvinnorna och hjälpa dem till just ekonomisk självständighet.

Anosha, verksamhetsledare på Shoba Display Gallery

En följd av detta blir också att utvecklingsmöjligheterna är små, vinstmarginalerna ger lite att leva på och därmed också knappa möjligheter att finansiera en utveckling av sin verksamhet för att producera varor för export. Återigen så krävs en högre kvalitet på en exportmarknad i jämförelse med vad som krävs för att sälja produkterna på den lokala marknaden .

En eftermiddag möter vi en kvinna vid namn Ranjani i hennes hem, här driver hon sin egen verksamhet. Hon producerar tonfisksås som säljs på burk och myggnät som hon syr själv. I hennes kök står det glasburkar staplade på varandra och här har hon tillagat tonfisken med egen kryddning och därefter konserverat den sedan 8 år tillbaka, då hon blev medlem i Siyath Foundation. Hon upplever hur priset på hennes råvaror, framförallt fisken, har stigit rejält under de senaste åren. Trots det har hon inte kunnat höja priset på den färdiga produkten som hon säljer till butikerna, vilket leder till att hon ser en lika stadig minskning av hennes vinstmarginaler. Ranjani har ändå drömmen om att driva en egen liten fabrik för att öka i både kvantitet och kvalitet till exportmarknaden, men det kräver en helt annan ekonomisk situation och betydligt mer finansiellt kapital än vad hon har tillgång till idag.

5.4 Socialt skyddsnät

Eftersom hemarbetande producenter verkar i skymundan tillhör de en stor inofficiell ekonomisk sektor på Sri Lanka. Mörkertalet är väldigt stort och det finns egentligen inga siffror på det, vilket gör att det inte heller finns några som helst sociala reformer som fångar upp den här gruppen arbetsverksamma människor.

Till att börja med faller organisationsrätten mellan stolarna, ingen av de hemarbetare vi besökte var medlemmar i något fack. Problemet är just att det finns ingen registrering av hemarbetare och att de är så pass många och utspridda över hela landet såväl på landsbygden och i städerna. Därav följer problematik kring sociala- och arbetsförhållanden som är svåra att fånga upp. Vid varje besök där hemarbetande är förlagt i sin egen bostad förtäljer producenterna att de arbetar 12-15 timmar om dygnet, varje dag i veckan. Även sådant som försäkring och ersättning vid sjukdom eller olycksfall saknas.

6. Möjligheter

Många av de hemarbetarna på Sri Lanka som går med i Siyath Foundation, Shoba Display Gallery (eller Sarvodaya – tas bort eftersom vi inte har skrivit om Sarvodaya?) når ut med sina produkter till en bredare marknad. Genom att vara medlemmar i en organisation får de kontakter utanför den lokala marknaden som gör det lättare att exportera. Producenterna får även hjälp med mobilisering, a logistik och organisationerna lär ut hur en grupp hemarbetare kan köpa in råvaror tillsammans till ett billigare pris och också tillverka större volymer.

Jayathilaka, en medlem i Siyath Foundation, köper in silver och stenar och tillverkar egendesignade halsband, örhängen och ringar. Idag säljer han sitt hantverk via en butik i Galle. Hantverket har gått vidare i generation efter generation och Jayathilakas har i sin tur lärt upp sin son, som nu arbetar i Dubai på ett pärlföretag. 2004 anslöt Jayathilaka sig till Siyath Foundation och har sedan dess fått hjälp med att komma in på marknaden och ökat försäljningen. Han exporterar bland annat till Pakistan.

En annan medlem i Siyath Foundation är en grupp kvinnor som tillsammans tillverkar kokosnötsfibertråd som exporterar till bland annat Japan. Siyath Foundation bistår lokalbefolkningen med råmaterial i form av kokosnötsfibrer, fibrerna tvinnas sedan till en tråd med hjälp av två hjul. Tre trådar tvinnas sedan till en och 100 trådar görs till en större bunt som Siyath Foundation tar emot för vidare förädling.

Marknaden för dessa produkter är relativt god och av fibrerna tillverkas dörmattor som säljer bra på den europeiska marknaden. Av trådarna tillverkas även industriella tillbehör, så som mattor för att motverka erosion vid vägbyggen och nät för ostronodling. Siyath Foundation bistår med bra faciliteter i anslutning till centret i

form av vatten, toalett och ett mindre kök. Arbetarna, som kan komma och gå som de vill, dvs. de har inga fasta arbetstider, träffas nästan dagligen på Siyath Foundations tillverkningscenter och arbetsmiljön är god. Produkten kontrolleras varje vecka och varje arbetare har en bok där mängden tillverkad tråd skrivs in. Lönen, som betalas ut veckovis, är helt beroende på volymen som tillverkats. En gång om året får arbetarna en bonus, beroende på hur mycket tråd de tillverkat. Indika de Costa från Siyath Foundation berättar att en arbetare vid ett tillfälle fick 90 000 rupie i bonus utöver den vanliga veckolönen. Bonusen disponeras fritt.

Siyath Foundations största exportvara är dörrmattor gjorda av just denna kokosnötsfibrertråd. Organisationen har många kvinnor på Sri Lanka som sysslar med produktion. Tack vare medlemskapet i Siyath Foundation har producenterna tillgång till en bredare marknad och sammanlagt sysselsätts 120 stycken personer. Mattor tillverkade genom Siyath Foundation säljer inte på den lokala marknaden utan allt exporteras. Intill Siyath Foundations kontor i Hikkaduwa arbetar Tomoto och Vatnamadin. Tomoto har blivit utbildad på National Design Centre och Vatnamadin har lärt sig tekniken av sin mamma. Organisationerna ger även sina medlemmar produktutveckling så att de kan utveckla kvaliteten på sina produkter samt öka sortimentet. Produktutveckling leder generellt till attraktivare varor som lättare kan säljas på en internationell marknad och generera inkomst. Genom att samarbeta med internationella designers och organisationer får man ett större begrep över vad som säljer utanför Sri Lanka. Shoba Display Gallery kombinerar traditionellt hantverk med ny design.

Sarvodaya samarbetar också internationellt och North & South har hjälpt till att produktutveckla deras träleksaker.

Organisationerna erbjuder även mikrolån som ger producenterna en möjlighet att starta eget och öka utbudet av produkter. Genom Siyath Foundation har flera hemarbetare öppnat "individual business".

Malani är en av dem. 2008 tog hon ett mikrolån på 10.000 rupie. Hon köper in plastblommor från Colombo och tillverkar blomsterarrangemang. Hon berättade om sin affärsidé för Siyath Foundation och de stod för utbildning och materialkostnader. Nu har hon en avbetalningsplan på 1000 rupie i månaden. Producenten berättar att det tar cirka en timme att producera ett arrangemang och att hon säljer cirka tre till fyra stycken per månad. Detta ger en vinst på 3600 rupie för fyra timmars arbete. Familjen har även fått hjälp av Siyath Foundation att odla sina egna grönsaker och är i stort sätt självförsörjande.

En annan av Siyath Foundations medlemmar började 2004 att tillverka Fish Ambul Thiyal (fiskblandning som säljs på burk) och myggnät. Tillverkningen sker i hemmet och säljs sedan på den lokala marknaden. I detta fall fungerar Siyath Foundation inte som mellanhand, utan producenten sköter själv om försäljningen. Men via Siyath Foundation har producenten fått lån och skolning för att starta upp verksamheten.

7. Slutsatser

Potentialen för att bedriva hantverk på Sri Lanka är god. Det finns en hel del divergerande områden som ingår i den lokala traditionen. Allt från träarbeten till textil och silversmycken. Kunskapen att möta marknaden på bred front är stor. Här finns någon typ av hantverk som tilltalar alla.

Det som är och kommer att bli Sri Lankas stora utmaning är att utveckla de traditionella metoderna så att de bevaras men samtidigt tilltalar en större publik. En aktör som lyckats med detta är Shoba Display Gallery som berättar om ökad omsättning efter de att de fått hjälp med produktutveckling och valt att inrikta sig på en köpstark kundgrupp, turister. De ser mycket ljus på framtiden.

Som påpekats tidigare är många av landets hantverkare hemarbetare. De behöver få större marknadstillträde för att i större omfattning kunna försörja sig på sin kunskap om hantverkarbete. Samtidigt behöver de bli mer inriktade på att driva egna företag och hitta en gemensam kraft för att gå rättmättigt pris för sin varor.

Situationen hos de hemarbetande hantverkarna på Sri Lanka är inte unikt. Globalt sett lever hantverkare i en mycket svår situation, det är ofta svårt att försörja sig helt och hållet på hantverk. Hantverk är en hållbar vara, den har ofta lång livslängd eftersom den inte konsumeras och konsumentens behov att köpa en ny produkt inte är för ofta. Hantverk är en "lyxprodukt", något man unnar sig när man har pengar över. Den ekonomiska recensionen har troligtvis haft en inverkan på åtgången av hantverk, vid sämre tider köper konsumenten endast vad han/hon anser vara nödvändigt.

8. Källförteckning

8.1. Intervjuer

Indika de Costa. (2010-01) , Siyath Foundation, Colombo, Sri Lanka.

Kala Peiris, (2010-01), Siyath Foundation, Colombo, Sri Lanka.

Anosha (2010-01), Shoba Display Gallery, Galle.

Preethi S. Jayaseena (2010-01), Export enheten, Sarvodaya Shramadana

Bandula Senadeera (2010-01), Internationella enheten, Sarvodaya Shramadana

8. 2. Skriftlig information

Out of the shadows: Homebased Workers Organize for International Recognition, Renana Jhabvala och Jane Tate, 1996, SEEDS.

<http://www.wiego.org>, hämtat 17.2.2010

Homenet, The International Network for Homebased Workers

<http://www.newethic.org/homenet>, Hämtat Hämtat 19.2.2010

Homeworkers worldwide

<http://homeworkersww.org.uk>, Hämtat 19.2.2010